

**MAKTAB O'QITUVCHILARINING INKLYUZIV KASBIY
KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH TAJRIBASI**

Toshmurodova Muhabbat Nazaraliyevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Xorijiy tillar ta'limi kafedrasi katta o'qituvchisi

m.toshmurodova@tsue.uz, +998901677860

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalar, differensial yondashuvlar, mentorlik tizimi hamda xalqaro tajribalar asosida amalga oshiriladigan metodlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, pedagogik innovatsiyalar, differensial yondashuv, mentorlik tizimi, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, xalqaro tajriba.

Аннотация: В данной статье рассматриваются методы, основанные на современных технологиях, дифференцированных подходах, системе наставничества и международном опыте. Результаты исследования показывают, что уровень подготовки учителей, методические подходы и эффективность использования информационно-коммуникационных технологий являются ключевыми факторами успеха инклюзивной образовательной среды.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, педагогические инновации, дифференцированный подход, система наставничества, информационно-коммуникационные технологии, международный опыт.

Annotation: This article analyzes methods for developing teachers' professional competencies based on modern technologies, differential approaches, mentoring systems, and international experience are analyzed.

Key words: professional competence, pedagogical innovations, differential approach, mentoring system, information and communication technologies, international experience.

Inklyuziv ta'limda o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik nazariyalar, empirik tadqiqotlar va innovatsion texnologiyalarga asoslangan quyidagi yondashuvlar qo'llanilmoqda. Ushbu yondashuvlar inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish, o'quvchilar ehtiyojlariga mos o'quv strategiyalarini ishlab chiqish hamda ta'lim muhitida inklyuzivlik tamoyillarini mustahkamlash imkonini beradi:

1. Differensial va moslashtirilgan ta'lim metodlari

Differensial yondashuv har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlari, bilim olish sur'ati va qobiliyat darajasiga mos o'qitish strategiyalarini tanlash va ularni ta'lim jarayonida qo'llashni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning individual intellektual va psixomotor qobiliyatlarini inobatga olib, moslashtirilgan o'quv rejalarini ishlab chiqishga, shu bilan birga, ta'lim jarayonini yanada moslashuvchan va samarali tashkil etishga yordam beradi. Differensial yondashuvning asosiy tamoyillari orasida konstruktiv pedagogika, o'quvchilarning refleksiv va interfaol ishtirokini ta'minlash, moslashtirilgan baholash tizimlarini joriy etish hamda ta'limni individual talablarga mos tarzda loyihalash kabi jihatlar muhim rol o'ynaydi.

2. Axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT) dan foydalanish

Interaktiv ta'lim platformalari, masofaviy ta'lim vositalari va sun'iy intellekt asosida yaratilgan maxsus dasturlar o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy texnologiyalar pedagoglarning o'qitish usullarini diversifikatsiya qilish, individual yondashuvlarni rivojlantirish va inkluziv o'quv muhitlarini yaratishga imkon beradi. Masalan, maxsus dasturlar yordamida nogironligi bor bolalar uchun moslashtirilgan dars materiallari ishlab chiqilishi mumkin, bu esa ularning ta'lim jarayoniga to'laqonli jalb etilishiga ko'mak beradi. Shuningdek, sun'iy intellekt asosidagi moslashtirilgan o'qitish tizimlari o'quvchilarning individual ehtiyojlarini tahlil qilib, ularga mos resurslarni taqdim etish orqali ta'lim samaradorligini oshiradi. Bu texnologiyalar nafaqat o'qituvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish, balki butun ta'lim tizimining inklyuzivligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

3. Trening va malaka oshirish kurslari

Pedagoglarni inklyuziv ta'limga tayyorlash bo'yicha maxsus kurslar, treninglar va amaliy seminarlar tashkil etish o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tadbirlar o'qituvchilarga nafaqat nazariy bilimlarni egallash imkonini beradi, balki ularga zamonaviy inklyuziv ta'lim metodlarini amaliyotda qo'llash, maxsus ehtiyojli o'quvchilar bilan ishlashda psixologik va pedagogik strategiyalarni rivojlantirish, turli ta'lim resurslarini moslashtirish hamda multidisiplinar hamkorlikni amalga oshirish bo'yicha muhim tajribalarni o'zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, innovatsion yondashuvlar, jumladan, virtual reallik, interfaol texnologiyalar va diagnostik baholash tizimlaridan foydalangan holda treninglar o'qituvchilarning kasbiy salohiyatini yanada mustahkamlaydi.

4. Hamkorlik va mentorlik tizimi

Yangi pedagoglarning inklyuziv ta'lim jarayoniga moslashishini ta'minlash uchun tajribali ustozlar bilan tizimli hamkorlik qilish samarali strategiya hisoblanadi. Mentorlik dasturlari orqali yosh o'qituvchilar tajribali pedagoglardan nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, individual o'quv yondashuvlarini ishlab chiqish hamda inklyuziv sinfda samarali ta'lim muhitini yaratish bo'yicha muhim tajribalarni o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Mentorlik jarayonida o'qituvchilar inklyuziv ta'limga oid huquqiy asoslar, pedagogik-psixologik yondashuvlar va zamonaviy innovatsion texnologiyalarni qo'llash bo'yicha maxsus o'quv dasturlarida ishtirok etish orqali o'z kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlashlari mumkin.

5. Ta'lim muassasalari va jamiyat bilan hamkorlik

Inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirish uchun ta'lim muassasalari mahalliy jamoatchilik, nodavlat tashkilotlar va davlat idoralari bilan tizimli va institutsional hamkorlikni yo'lga qo'yishi zarur. Bu hamkorlik pedagoglarning inklyuziv pedagogika bo'yicha kasbiy malakasini oshirishga, innovatsion ta'lim metodlarini joriy etishga va ta'lim resurslarini samarali taqsimlashga imkon beradi. Xususan, davlat va nodavlat sektorlari o'rtasidagi integratsiyalashgan yondashuvlar ta'lim sohasida muvofiqlashtirilgan strategik dasturlar ishlab chiqilishiga va resurs bazasining kengayishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, jamiyatning inklyuziv

ta'limga bo'lgan yondashuvini shakllantirish maqsadida jamoatchilikni jalb etish, otalar bilan faol hamkorlik qilish hamda ijtimoiy sohada innovatsion loyihalarni amalga oshirish zarur. Shunday qilib, inklyuziv ta'lim jarayonining institutsional asoslarini mustahkamlash orqali ta'lim sifatini oshirishga erishish mumkin.

Turli mamlakatlarda inklyuziv ta'lim bo'yicha qo'llanilayotgan ilg'or tajribalar inklyuziv ta'lim siyosatlari, amaliy usullar va pedagogik yondashuvlarning xilma-xilligini namoyon etadi. Bu tajribalar ta'lim tizimlarining moslashuvchanligi va har bir o'quvchiga ta'lim olish imkoniyatini yaratishga qaratilgan strategiyalarni o'z ichiga oladi. Ushbu tajribalar orqali turli mamlakatlarda pedagoglarning inklyuziv kompetensiyalarini rivojlantirish, ta'lim muassasalari va jamoatchilik hamkorligini mustahkamlash, shuningdek, maxsus ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun samarali qo'llab-quvvatlash tizimlarini ishlab chiqish yo'nalishlari o'rganiladi.

- **Finlandiya** – inklyuziv ta'lim bo'yicha ilg'or tajribaga ega bo'lgan davlatlardan biri hisoblanadi. Bu mamlakatda har bir o'quvchi uchun individual ta'lim rejasi ishlab chiqiladi va ta'lim jarayoni ko'p tarmoqli mutaxassislar guruhi bilan hamkorlikda olib boriladi. Ushbu guruh tarkibiga pedagoglar, defektologlar, logopedlar, psixologlar va ijtimoiy ishchilar kirib, ular har bir o'quvchining ehtiyojlariga moslashtirilgan yondashuvni ishlab chiqishda ishtirok etadilar. Finlandiyada ta'lim tizimi moslashuvchan bo'lib, o'quvchilarga ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlash, adaptiv o'quv dasturlari va zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan keng foydalanish imkoniyati yaratilgan. Shu bilan birga, inkluziv ta'limning

samaradorligini oshirish uchun o'qituvchilar maxsus tayyorgarlikdan o'tib, individual pedagogik strategiyalarni qo'llashga yo'naltiriladi.

- **Germaniya** – maxsus ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inklyuziv maktablar va resurs markazlari faoliyat yuritadi. Ushbu maktablar inklyuziv ta'limning samaradorligini oshirish maqsadida individual ta'lim rejalarini ishlab chiqish, pedagogik qo'llab-quvvatlash xizmatlarini ko'rsatish va turli mutaxassislar bilan hamkorlikda ishlash tizimini joriy qilgan. Germaniyada maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega o'quvchilar davlat tomonidan moliyalashtiriladigan maxsus dasturlar orqali psixologik, logopedik va ijtimoiy ko'makka ega bo'lishadi. Shu bilan birga, mamlakatda umumiy ta'lim maktablarida ham inklyuziv sinflar tashkil etilib, u yerda yordamchi pedagoglar, maxsus ta'lim mutaxassislari va boshqa soha vakillari bolalarning o'quv jarayoniga samarali integratsiyasini ta'minlaydi. Germaniya tajribasida muhim omillardan biri bu jamiyatning inklyuziv ta'limga ijobiy munosabatini shakllantirish va pedagoglar uchun muntazam malaka oshirish dasturlarini amalga oshirish hisoblanadi.

- **AQSh** – inklyuziv ta'limga oid qonunchilik kuchli bo'lib, ta'lim jarayoni huquqiy asoslar bilan mustahkamlangan. 1975-yilda qabul qilingan “Individuals with Disabilities Education Act” (IDEA) qonuni barcha bolalarga bepul va moslashtirilgan ta'lim olish huquqini kafolatlaydi. Mazkur qonun asosida davlat maktablarida maxsus ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun qo'shimcha xizmatlar, shu jumladan, individual ta'lim rejaları (IEP), yordamchi texnologiyalar va maxsus pedagogik yondashuvlar joriy etiladi. Shuningdek, AQShda inkluziv ta'limni qo'llab-quvvatlovchi maxsus markazlar, tajriba maktablari va tadqiqot institutlari faoliyat yuritadi. Ushbu tizim o'qituvchilarning doimiy ravishda malaka oshirishini talab qiladi va multidisiplinar yondashuv asosida ta'lim jarayonini tashkil etishga urg'u beradi.

Inklyuziv ta'limda o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biri bo'lib, bu jarayon tizimli yondashuvni va ilmiy asoslangan strategiyalarni talab qiladi. Zamonaviy pedagogik innovatsiyalar, differensial ta'lim metodlari va texnologik resurslardan samarali foydalanish orqali o'qituvchilarning metodik ko'nikmalari takomillashtiriladi, bu esa

inklyuziv ta'lim muhitining yanada samarali shakllanishiga olib keladi. Shuningdek, inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi pedagoglarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini rivojlantirish, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini to'g'ri baholash hamda ularni qo'llab-quvvatlash tizimlarini takomillashtirish bilan chambarchas bog'liqdir. Bularning barchasi barcha bolalar uchun adolatli va teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M. (2022). O'zbekistonda inklyuziv ta'lim bo'yicha normativ-huquqiy asoslar va ularning amaliyoti. Davlat ta'lim siyosati jurnali, 5(3), 30-45.
2. Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences. Nordic Journal of Studies in Educational Policy, 6(1), 7-16.
3. Karimova, D. (2019). Inklyuziv ta'limda pedagogik texnologiyalarni qo'llash tajribasi. Pedagogika ilmiy jurnali, 4(2), 55-67.
4. Qosimov, S. (2021). O'zbekistonda inklyuziv ta'lim: Muammolar va istiqbollar. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti noshirlik markazi.
5. Shogren, K. A., Wehmeyer, M. L., et al. (2015). Research-based principles and practices for inclusive education. Inclusion, 3(2), 67-81.